

DOI: <https://doi.org/10.15407/ingedu2024.57.426>

УДК 336.021.3:330.1

JEL: D31, D63, J31, N30, O10

Шаповал Ю.І., кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
відділу грошово-кредитних відносин
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9965-5522>
e-mail: shapoval@nas.gov.ua

ЕКОНОМІЧНА НЕРІВНІСТЬ: КОНЦЕПТ ТА ПІДХОДИ ДО ВИМІРЮВАННЯ¹

Дослідження економічної нерівності пройшло еволюцію від класичних робіт С. Кузнеця та Е. Аткинсона до сучасних підходів А. Сена та Дж. Фостера, Е. Шоррокса, Г. Пальми, Т. Пікетті, які враховують вплив глобалізації, технологічних змін і політичних рішень. Економічна нерівність розглядається як нерівномірний розподіл економічних можливостей і ресурсів, включаючи доходи та багатство, між індивідами та групами населення. Розрізняють дві основні форми економічної нерівності: нерівність доходів (яка враховує різницю у поточних доходах) та нерівність багатства (яка зосереджується на різниці в уже накопичених доходах). Виокремлюють горизонтальний і вертикальний виміри нерівності. Ключовими факторами нерів-

¹ Статтю підготовлено в рамках наукового проекту «Фінансовий інструментарій зменшення економічної нерівності в Україні» (номер державної реєстрації 0124U002254).

Ц и т у в а н н я: Шаповал Ю.І. Економічна нерівність: концепт та підходи до вимірювання. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2024. Вип. 57. С. 426–447. <https://doi.org/10.15407/ingedu2024.57.426>

© Видавець Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2024.

Це стаття відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.uk>

ISSN 0320-4421. Істор. нар. gospod. ekon. dumki Ukr. 2024. 57

ності є як глобальні (глобалізація, технологічний прогрес), так і специфічні чинники (макроекономічні умови, регуляція ринку праці, демографічні зміни та політики перерозподілу). Представлено специфіку механізмів вимірювання нерівності багатства та нерівності доходів. Проаналізувавши переваги та недоліки методичних підходів до вимірювання економічної нерівності, встановлено, що через відсутність універсального методичного підходу використання комбінації даних з опитувань, податкової статистики та національних рахунків дозволяє більш комплексно аналізувати нерівність. Дотримання принципів монотонності, незалежності та інваріантності масштабу забезпечує надійність порівнянь між різними розподілами доходів. Оцінка переваг і недоліків найбільш поширених індикаторів економічної нерівності – індексу Джині, середнього логарифмічного відхилення та індексу Тейла, індексу Пальми та квантильних коефіцієнтів – демонструє, що поєднання простих співвідношень між процентиллями з комплексними індексами сприяє глибшому розумінню структури та динаміки нерівності. Акцентовано на необхідності адаптації існуючих показників нерівності в Україні до міжнародної практики, зокрема щодо аспектів, пов'язаних із накопиченням багатства.

Ключові слова: нерівність доходів; нерівність багатства, розподіл, індекс Джині.

Shapoval Yuliia

ECONOMIC INEQUALITY: CONCEPT AND APPROACHES TO MEASUREMENT

The study of economic inequality has evolved from the classical works of S. Kuznets and A. Atkinson to the modern approaches of A. Sen, J. Foster, A. Shorrocks, G. Palma, and T. Piketty, which take into account the impact of globalization, technological changes, and political decisions. Economic inequality is understood as the uneven distribution of economic opportunities and resources, including income and wealth, among individuals and population groups. Two primary forms of economic inequality are distinguished: income inequality (which reflects differences in current income) and wealth inequality (which focuses on disparities in already accumulated income).

ISSN 0320-4421. Історія нар. госп-ва та екон. думки України. 2024. Вип. 57

Horizontal and vertical dimensions of inequality are identified. The key factors include global factors (globalization, technological progress) and specific ones (macroeconomic conditions, labor market regulation, demographic changes, and redistribution policies). The specific mechanisms for measuring wealth and income inequality are presented. By analyzing the advantages and disadvantages of methodological approaches to measuring economic inequality, it is established that, due to the absence of a universal methodological approach, using a combination of survey data, tax statistics, and national accounts allows for a more comprehensive analysis of inequality. The assessment of the advantages and disadvantages of the Gini index, mean log deviation, Theil index, Palma ratio, and quantile ratios demonstrates that combining simple percentile ratios with complex indices fosters a deeper understanding of the structure and dynamics of inequality. Quintile ratios or the Palm ratio estimate the income gap between the richest and poorest groups, and the Gini ratio and the Theil index reflect changes in income across all segments of the population. It is emphasized on the need to adapt existing inequality indicators in Ukraine to international practices, particularly regarding wealth inequality.

Keywords: economic inequality, income inequality, wealth inequality, distribution, Gini ratio, Theil index, Palma ratio, quintile ratio.

Постановка проблеми. Розуміння сутності економічної нерівності та механізмів її виникнення є критично важливим для формування ефективних соціально-економічних політик, спрямованих на зменшення розриву між різними верствами населення. Вибір індикаторів для вимірювання нерівності має істотний вплив на точність та релевантність оцінки економічної нерівності, що є необхідною умовою для здійснення міжнародних порівнянь. Економічна нерівність може проявлятися в різних формах, тому універсальні методи її вимірювання можуть не забезпечити повної достовірності даних. Відповідно, вибір методичного підходу має враховувати специфічні соціально-економічні умови країни. Аналіз проблематики вимірювання економічної нерівності важливий не лише для визначення ефективних методів її оцінки, а й для розробки заходів політик, спрямованих на покращення перерозподілу економічних ресурсів, що сприяє досягненню соціальної справедливості та економічної стабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Класичну основу аналізу економічної нерівності заклали роботи С. Кузнеця у 1953 р. та Е. Аткинсона й А. Гаррісона у 1978 р. Результати їх досліджень були адаптовані до численних країн і часових періодів, що актуалізувало потребу в удосконаленні показників, які адекватно відображають рівень нерівності.

Коефіцієнт Джині, розроблений К. Джині у 1912 р. на основі кривої Лоренца, став найбільш вживаним показником нерівності. Однак його адекватність не раз піддавалася сумнівам. Так, Н. Ньюбері у 1970 р. зауважив, що коефіцієнт Джині не може упорядковувати розподіли в такий же спосіб, як адитивні функції суспільного добробуту у випадку строго увігнутих функцій корисності [24, с. 29]. Шешинські у 1972 р. також підкреслили проблеми з адитивністю та навів приклад неадитивної функції суспільного добробуту, що могла б відобразити ранжування за Джині. У 1972 р. А. Дасгупта, А. Сен і Дж. Старрот, а також Ж. Роташильд і Дж. Стігліц продемонстрували, що ранжування за Джині не може бути представлене жодною функцією суспільного добробуту, якщо вона є строго квазіувігнутою за індивідуальними доходами [24, с. 34].

Д. Дальтон у 1920 р. підкреслив важливість зв'язку між показниками нерівності та економічним добробутом. Його показник ґрунтується на порівнянні фактичного рівня сукупної корисності з рівнем, який міг би бути отриманий за умов рівномірного розподілу доходів. Д. Дальтон визначив міру рівності як відношення фактичного соціального добробуту до максимального соціального добробуту, вважаючи всі рівні корисності позитивними. А. Аткинсон у 1970 р. зазначив, що цей показник має недолік, оскільки він не є інваріантним щодо позитивних лінійних перетворень функції корисності [24, с. 37]. У свою чергу, Е. Аткинсон у 1970 р. розробив показник рівнорозподіленого еквівалентного доходу, однак у 1973 р. А. Сен і Д. Фостер критикували його за недостатню описовість і залежність від форми функції добробуту, а також за утилітаристську основу, де значення корисності кожної людини просто додаються для отримання загального соціального добробуту [24, с. 39]. Крім того, А. Сен та Дж. Фостер запропонували класифікацію показників, що дозволила розрізнити позитивні та нормативні підходи до вимірювання нерівності. Позитивні показники не враховують соціального добробуту, тоді

як нормативні акцентують увагу на втратах, які виникають внаслідок нерівного розподілу корисності [24, с. 21].

У 1980-х роках Е. Шоррокс запропонував такі показники економічної нерівності, як середнє логарифмічне відхилення (MLD) та індекс Тейла, які належать до класу показників узагальненої ентропії. Цим показникам притаманні такі властивості, як можливість розкладання на підгрупи, анонімність, принцип адитивності, принцип перенесення та масштабна інваріантність У 1992 р. серед коефіцієнтів Кузнеця, які вимірюють співвідношення частки доходу, що надходить до верхніх квантилів, до доходу, що розподіляється між нижніми квантилями, популярність здобув індекс Г. Пальми [7, с. 4].

Внесок Т. Пікетті в дослідження нерівності підкреслив роль політичних рішень у формуванні економічної нерівності. Т. Пікетті зауважив, що зменшення нерівності, яке спостерігалось в більшості розвинених країн протягом 1910–1950 рр., було, перш за все, наслідком війни та політики, спрямованої на подолання воєнних потрясінь. Проте, відновлення нерівності після 1980 р., згідно з Пікетті, тісно пов'язане з політичними зрушеннями, які відбулися у сфері оподаткування та фінансів [23, с. 22]. У 2015 р. Е. Аткинсон запропонував низку політичних ініціатив, спрямованих на подолання нерівності, підкреслюючи важливість технологічних змін для підвищення можливостей працевлаштування. Він закликав політиків заохочувати інновації, які акцентують на людському вимірі надання послуг [9]. Його пропозиції підкреслили важливість комплексного підходу до вирішення проблеми нерівності, враховуючи як економічні, так і соціальні аспекти. Загалом, більшість сучасних теоретичних та емпіричних досліджень зосереджені на аналізі нерівності доходів.

Таким чином, зусилля вчених у розвитку методів вимірювання нерівності зосереджуються на досягненні більшої чутливості та об'єктивності, враховуючи критику існуючих підходів та зростаючу складність соціальних реалій. Для всебічної оцінки нерівності необхідно враховувати різноманіття підходів і їх обмеження, а також активно шукати нові методи, які дозволять більш точно відобразити реальний стан соціально-економічних явищ.

Мета статті полягає у визначенні особливостей формування економічної нерівності та підходів до її вимірювання. У роботі

використано методи порівняльного аналізу, узагальнення та формалізації.

Виклад основного змісту дослідження. Для всебічного розуміння економічної нерівності важливо спочатку уточнити значення самого терміна «нерівність». Згідно зі словниковими визначеннями, нерівність визначається як несправедлива різниця в багатстві, статусі чи можливостях між різними соціальними групами [22] і характеризується відсутністю рівності або справедливості в розподілі цих благ [11]. У широкому сенсі нерівність відображає нерівномірний розподіл обмежених ресурсів, причому, чим більш обмеженими є ці ресурси, тим більша кількість проявів нерівності можна спостерігати в різних аспектах – від соціального статусу до географічного положення [1, с. 27].

Нерівність є нерівним розподілом багатства, прав і можливостей. На відміну від бідності, яка зосереджується на тих, хто живе нижче певного порогу доходів, нерівність охоплює всі верстви населення, торкаючись питань розподілу благ і можливостей. Суспільства з низьким рівнем бідності можуть одночасно демонструвати високий рівень нерівності, що свідчить про нерівномірний доступ до ресурсів та можливостей [14].

Нерівність є відносною оцінкою економік різних країн, індивідів та груп у суспільстві [6, с. 466], оскільки вона відображає ступінь відхилення окремих об'єктів дослідження за показниками від медіанного значення еталону [4, с. 32]. Вона може проявлятися в двох вимірах: горизонтальному, який фокусується на нерівних можливостях між групами людей зі спільними характеристиками (дохід, освіта, стать, етнічне походження чи місце народження), і вертикальному, що вказує на нерівність між окремими особами або домогосподарствами в межах регіону, країни чи світу, відображаючи розриви між ними [14].

Поняття економічної нерівності стосується розподілу цінних ресурсів, таких як дохід, багатство або можливості, серед визначеної групи населення [10]. Економічна нерівність охоплює важливі питання, пов'язані з тим, як економічні ресурси розподіляються не лише між окремими особами в групі, але й між різними групами населення та країнами [8].

Ключова причина економічної нерівності полягає в поєднанні двох основних факторів: особистісних характеристик людей (вік, стать, освітній рівень, родинний статус, здібності та потреби)

та нерівного доступу до національного доходу і багатства, що може бути наслідком дискримінації або особливостей механізму розподілу ресурсів [3, с. 68]. До узагальнених факторів економічної нерівності належать [19]:

- глобальні фактори, такі як технологічний прогрес, глобалізація та коливання цін на сировинні товари;
- специфічні фактори, пов'язані з економічним розвитком та стабільністю, а також з внутрішньою політикою, включаючи фінансову інтеграцію, перерозподільчу фіскальну політику, лібералізацію та дерегуляцію ринків праці і товарів.

Фактори, що впливають на нерівність доходів, розрізняють за такими категоріями [13]:

- макроекономічні: економічний розвиток, конкурентність ринків та економічна рента [17];
- глобалізація та технологічні зміни: торговельна інтеграція, прямі іноземні інвестиції, технологічний прогрес;
- регулювання ринку праці: мінімальна заробітна плата, рівень допомоги з безробіття, рівень зайнятості, охоплення профспілок;
- демографічні зміни: старіння населення, зміни у структурі домогосподарств, рівень зайнятості жінок, рівень освіти, міграційні процеси;
- політики перерозподілу: податкова та монетарна політика.

Економічна нерівність може виявлятися у різних формах та видах. Формами економічної нерівності є структурні або концептуальні аспекти її проявів, тоді як види нерівності конкретизують ці прояви залежно від соціальних груп або територій. Наприклад, до видів економічної нерівності можна віднести регіональну, гендерну, міжкласову, міжетнічну нерівності. Нерівність у можливостях є основою розрізнення форм економічної нерівності. Серед основних форм виділяють нерівність доходів і нерівність багатства.

Нерівність доходів визначається як будь-яка різниця в доходах між окремими особами. Це явище існує в умовах, коли одні особи отримують інші доходи, ніж інші. Розподіл доходів не може бути оцінений на індивідуальному рівні; нерівність доходів вимірюється лише на сукупному, часто суспільному, рівні [12].

Нерівність доходів стосується того, наскільки рівномірно розподілені доходи серед населення [19]. Вона є різницею у тому, як розподіляються доходи серед різних груп населення. Дохід визначається як наявний дохід домогосподарств за певний рік, що включає заробітну плату, доходи від самозайнятості, доходи від капіталу та державні грошові трансфери. При цьому з доходу вираховуються прибуткові податки та внески на соціальне страхування, сплачені домогосподарствами. Нерівність також можна описати як розрив між багатими та бідними, а також нерівність у доходах, нерівність у багатстві або різницю у цих показниках [20].

Повна рівність доходів для всіх є неможливою і не є справедливою. Існує три рівні, на яких розрізняють особистий дохід або дохід домогосподарства [14]:

- первинний дохід (або ринковий дохід): отриманий від економічної діяльності, до вирахування податків, субсидій та соціальних виплат;
- вторинний дохід (або наявний дохід): після сплати податків, з урахуванням субсидій та соціальних виплат;
- третинний дохід: з урахуванням державних витрат на такі послуги, як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура.

Нерівність багатства – це розподіл багатства між домогосподарствами або окремими особами на певний момент часу [19]. Нерівність у багатстві виникає внаслідок кумулятивних потоків доходу та впливу оцінки на існуючий запас багатства [10]. Якщо нерівність багатства стосується накопичень, то нерівність доходів – потоків. Варто зазначити, що багатство розподіляється значно нерівномірніше, ніж доходи, що пояснюється різним складом активів, які мають різні рівні ризику й типи доходів.

Вимірювання нерівності є способом упорядкування розподілів для певних типів даних [16, с. 256]. Ключовою аксіомою у вимірюванні нерівності є принцип трансфертів Пігу-Дальтона, згідно з яким нерівність зростає щоразу, коли відбувається передача доходу від біднішого до багатшого індивіда [12]. Вимірювання нерівності повинно ґрунтуватися на таких основних принципах [16, с. 257]:

- монотонності на відстані: будь-який рух від точки відліку слід розглядати як збільшення нерівності. У випадку, якщо два розподіли відрізняються лише за доходом чи іншим показником

статусу особи, той, що реєструє більшу індивідуальну відстань від рівності, демонструє вищий рівень нерівності.

– незалежності: якщо одна особа має однаковий дохід у двох різних ситуаціях, зміни в доході цієї особи не повинні впливати на нерівність доходів у обох групах. Це важливо, оскільки оцінка нерівності повинна зосереджуватися на загальному розподілі доходів, а не на окремих змінах у доходах деяких осіб.

– інваріантності масштабу: зміна масштабу всіх значень у розподілах доходів повинна залишати порівняння нерівності незмінними. Сутність порівняння нерівностей не повинна змінюватися, якщо всі спостереження в розподілах пропорційно зростуть, а точка відліку залишиться незмінною. Іншими словами, незалежно від того, наскільки змінюється масштаб доходів, сприйняття нерівності в розподілах не повинно підлягати змінам.

Вимірювання нерівності передбачає узагальнення неоднорідності в розподілі певної змінної до одного числа. Популярні методичні підходи передбачають аналіз частки доходу або багатства, що припадає на різні проценти населення, наприклад, на верхні 10% або 1%, а також співвідношення між верхніми та нижніми процентилями, наприклад, верхні 20% до нижніх 20%. Інші методи, навпаки, намагаються бути більш комплексними і узагальнюють увесь розподіл за допомогою індексів [10]. Таким чином, застосування як простих відносин між процентилями, так і комплексних індексів дозволяє отримати більш повну картину економічної нерівності. Це підкреслює необхідність комбінування різних методів аналізу для забезпечення глибшого розуміння динаміки нерівності в суспільстві.

Наукові дослідження нерівності доходів базуються на трьох найбільш поширених методичних підходах (Табл. 1). Ключовою проблемою є відсутність загальної згоди щодо того, який метод чи джерело даних є однозначно кращими за інші у вимірюванні нерівності. Аналіз даних опитувань вважається найбільш комплексним, але менш доступним та регулярним. Аналіз податкових даних дозволяє оцінювати нерівність у заможних верствах населення, проте обмежується незадекларованими доходами. Аналіз національних рахунків пропонує комплексний міжнародний підхід, однак вимагає якісних даних, які можуть бути недоступними в деяких країнах.

Таблиця 1

Методичні підходи до аналізу економічної нерівності

Підхід	Переваги	Недоліки
Аналіз даних опитувань	- широке охоплення загальної сукупності; - можливість використання кількох концепцій доходу (ринковий, валовий, який додає до ринкового доходу державні трансферти та виплати, та наявний, який вираховує з валового доходу прями податки і внески на соціальне страхування); - набір коваріантів дозволяє провести глибший аналіз, ніж аналіз податкових даних.	- обмежена доступність: для забезпечення репрезентативності потрібні великі вибірки, що збільшує вартість опитувань; - опитування проводяться рідко, що обмежує регулярний аналіз нерівності; - у бідніших країнах фокус на зборі даних про споживання, а не про дохід, може недооцінювати реальний рівень нерівності, бо споживання не враховує заощаджень.
Аналіз податкових даних (одиницею спостереження є податкова одиниця, а не особа чи домогосподарство)	- можливість отримання тривалих часових рядів оцінок нерівності з моменту запровадження податку на доходи; - містить географічну інформацію, що дозволяє деталізувати нерівність за регіонами; - краще, ніж опитування, відображає доходи найзаможніших верств населення; - обсяг податкових даних часто більший, ніж даних з опитувань.	- охоплює лише задекларовані доходи (не всі особи зобов'язані подавати декларації, а дехто може занижувати свої доходи для ухилення від податків), що можуть відрізнятися від національних рахунків; - непридатний для міжкрайніх порівнянь через відмінності у фіскальних системах, зокрема податкова звітність є неповною.

Закінчення таблиці 1

Підхід	Переваги	Недоліки
Аналіз національних рахунків (Distributional National Accounts, DINA)	- включає дані податків та опитувань, забезпечуючи комплексний підхід; - можливість міжкраїних порівнянь на основі даних національних рахунків.	- недостатній розвиток якості податкових даних та даних національних рахунків в країнах, що розвиваються; - існує ризик переоцінки нерівності через припущення, зроблені під час об'єднання різних джерел даних.

Джерело: узагальнено автором на основі [14], [15], [18].

Популярними індикаторами економічної нерівності є індекс Джині, середнє логарифмічне відхилення, індекс Тейла, коефіцієнти Кузнеця (зокрема коефіцієнт Пальма) та квантильні співвідношення (Табл. 2). Вибір індикатора залежить від мети дослідження: для загальної оцінки нерівності найдоцільнішим є використання індексу Джині, тоді як для глибшого аналізу варто застосовувати індекси Тейла або середнє логарифмічне відхилення. Вибір між індикатором із необхідними теоретичними властивостями та тим, який є більш зрозумілим і поширеним, часто потребує компромісу.

Хоча індекси Джині та Тейла є популярними інструментами для оцінки нерівності, вони можуть неадекватно відображати зростання нерівності, коли доходи заможних людей зростають. Це пояснюється тим, що ці індекси вимірюють відносну нерівність, враховуючи співвідношення дисперсії доходів до середнього, що робить їх незалежними від абсолютного масштабу доходів [16, с. 254]. Тобто, зміни в абсолютному багатстві заможних людей можуть не призвести до помітних змін у цих індексах, якщо пропорції доходів решти населення залишаються незмінними. Індекси Джині та Тейла не відповідають принципу монотонності на відстані, що означає, що при зміні доходу однієї особи нерівність у суспільстві також повинна змінюватися. Однак, якщо дохід найбагатшої особи зростає, а доходи решти населення не змінюються, індекси Джині та Тейла можуть демонструвати незначну або жодну зміну в нерівності, незважаючи на реальне

погіршення ситуації. Таким чином, ці індекси є відносними і можуть не враховувати абсолютні зміни в багатстві.

Таблиця 2

Поширені індикатори вимірювання економічної нерівності

Індикатор	Переваги	Недоліки
Коефіцієнт Джині: показує ступінь відхилення розподілу доходів від абсолютної рівності.	- широко використовується завдяки своїй історії та здатності оцінювати нерівність доходів не лише серед найменш забезпечених груп, а й серед усього населення; - має просту схему зважування індивідуальних доходів; - відповідає принципу трансфертів, не залежить від перерахунку доходів і піддається розкладанню (але тільки для груп, які не перетинаються з точки зору доходів).	- складний для інтерпретації, оскільки не має інтуїтивно зрозумілих шкал; - менш чутливий до змін на крайніх частинах розподілу (низькі та високі доходи).
Середнє логарифмічне відхилення (MLD) та Індекс Тейла	- дозволяють декомпозицію нерівності на підгрупи; - відображають зміни по всій шкалі розподілу доходів.	- рідше використовуються, оскільки є складним для інтерпретації.
Індекс Пальми: визначає відношення доходу найбагатших 10% населення до доходу найбідніших 40%.	- є простим для інтерпретації, оскільки виражається в одиницях, які легко пояснити – порівнює доходи верхніх і нижніх верств населення.	- ігнорує середній клас і не відображає розподіл між 40-м і 90-м процентилями; - не дозволяє декомпозицію на підгрупи.
Квантильні коефіцієнти: вимірюють співвідношення доходів у певних квантилях.	- є простими для інтерпретації, оскільки виражаються в одиницях, які легко пояснити; - зосереджуються на конкретних точках або регіонах розподілу доходів.	- не враховують повної інформації про розподіл доходів; - не дозволяють декомпозицію на підгрупи.

Джерело: узагальнено автором на основі [7, с. 4–5], [13], [16, с. 276], [25].

Різні індикатори можуть демонструвати різні результати, залежно від того, на якій частині розподілу вони зосереджуються. За своєю суттю, розгляд конкретних процентилів ігнорує процеси, що відбуваються в решті розподілу. Співвідношення квантилів є інваріантним до змін як у чисельнику, так і в знаменнику; наприклад, коли збільшення багатства, що припадає на верхні 20%, супроводжується зростанням багатства нижніх 20% за рахунок середини розподілу. Аналогічно, за допомогою синтетичних показників, таких як коефіцієнт Джині, зміни в різних верствах населення можуть вирівнюватися, знімаючи невизначеність у даних [10]. Іншими словами, зосередження на конкретних процентилях може призвести до спотворення уявлення про загальну картину нерівності, оскільки не враховує динаміку в інших сегментах розподілу. Співвідношення квантилів та синтетичні показники, такі як коефіцієнт Джині, забезпечують більш узагальнене уявлення про нерівність, але можуть також приховувати важливі деталі, що стосуються окремих верств населення.

Нерівність у доходах, як правило, легше виміряти, оскільки дані про потоки доходів регулярно збираються податковими органами та під час опитувань [10]. Показники багатства, у свою чергу, повинні враховувати (дисконтовану) вартість майбутніх доходів від людського та фінансового багатства. Фінансове багатство відносно легко вимірюється через ціну активів, що торгуються на ринках, хоча при оцінці неліквідних активів, таких як житло або акції, що не торгуються на ринку (наприклад, власність малих і середніх підприємств), неминуче виникає певна довільність. Вимірювання людського багатства становить ще більш складне завдання, оскільки не існує очевидних проксі для дисконтованої теперішньої вартості доходу від праці. З цієї причини, при вимірюванні нерівності багатства, людське багатство, як правило, взагалі не враховується [10]. Отже, вимірювання нерівності багатства є складнішим завданням порівняно з вимірюванням нерівності доходів. Тому важливо розвивати методи, які враховують усі складові багатства, для отримання більш комплексних показників економічної нерівності.

Вибір підходу до вимірювання економічної нерівності є критично важливим для забезпечення порівняльності даних між країнами та регіонами, оскільки використання різних методологій може спотворювати оцінки глобальних тенденцій і ускладнювати

міжнародну координацію політик сталого розвитку. Для вирішення цієї проблеми міжнародні організації, зокрема Світовий банк та ОЕСР, розробляють стандартизовані методичні підходи для вимірювання нерівності, які забезпечують релевантність даних на міжнародному рівні. Наприклад, Світовий банк веде статистичну базу даних на платформі «Poverty and Inequality Platform» (PIP), що дозволяє здійснювати оцінки бідності та нерівності на основі даних обстеження домогосподарств на рівні країн або ж згрупованих даних, зібраних у Глобальній базі даних моніторингу Світового банку [28]. Індикатори PIP слугують джерелом показників бідності та нерівності в базі даних «Індикатори світового розвитку» (WDI), а також забезпечують інформацію щодо кількох показників Цілей сталого розвитку, пов'язаних із подоланням бідності та зменшенням нерівності. Дані PIP використовуються для розрахунку нового ключового показника аналізу бідності з 2024 р. – кількості країн із високим рівнем нерівності, що відображає зростаюче значення цього явища в контексті сталого розвитку. У рамках цього показника Світовий банк застосовує індекс Джині доходу або споживання як міру нерівності, класифікуючи країни з індексом Джині, що перевищує 40, як держави з високою нерівністю [7]. Головною перевагою цієї бази даних є те, що вона надає глобальні оцінки завдяки співпраці з національними статистичними службами. У свою чергу, ОЕСР веде дві спеціальні бази даних розподілу доходів і багатства [20], фокусуючись на порівняльних дослідженнях, але обмежуючись кількістю країн у своєму охопленні. Крім того, World Inequality LAB веде статистичну базу даних «World Inequality Database» (WID). Історія цієї бази розпочалася в 2011 р., коли увага була зосереджена на рядах часток найвищого доходу, а згодом, у 2015 р., вона була розширена до рядів сукупного багатства. Станом на 2024 р. база даних містить ряди розподілу доходів (до оподаткування та після оподаткування), багатства, а також трудових доходів за статтю для всіх країн світу [26]. Щорічно World Inequality LAB випускає звіти про світову нерівність. До того ж, UNU-WIDER веде свою статистичну базу даних «World Income Inequality Database» (WIID), де надає інформацію про нерівність доходів у 201 країні, включаючи розвинені, ті, що розвиваються, та країни з перехідною економікою (станом на вересень 2024 р.) [27]. Аналогічним чином, Global Change Data Lab веде статистичну базу

даних «Our World in Data», у рамках якої надає статистичні дані про бідність та нерівність [21]. У цілому, ці зусилля підкреслюють важливість стандартизації підходів до вимірювання нерівності для сприяння ефективній міжнародній політиці зі поліпшення сталого економічного розвитку.

В Україні розрахунок основних індикаторів нерівності ґрунтується на розподілі населення за рівнем середньодушових доходів або витрат [5, с. 80]. Державна служба статистики України оприлюднює результати дослідження умов домогосподарств, які містять інформацію про їхні витрати та ресурси, а також про розподіл доходів за рівнями та диференціацію за економічними і децильними групами населення. Зокрема, подаються такі статистичні показники: коефіцієнт концентрації (індекс Джині) для грошових і загальних доходів, децильний коефіцієнт диференціації грошових і загальних доходів, співвідношення грошових і загальних доходів 10% найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів), співвідношення грошових і загальних доходів 20% найбільш та найменш забезпеченого населення (квінтільний коефіцієнт фондів), співвідношення темпів зростання середньодушових еквівалентних грошових і загальних доходів 40% найменш забезпечених верств до доходів усього населення, а також частка грошових і загальних доходів 40% найменш забезпеченого населення в загальних грошових і сукупних доходах [2]. Однак наразі, в умовах повномасштабної війни, дані, що збираються Державною службою статистики України, є недостатньо актуальними (останні дані за 2021 р., станом на вересень 2024 р.). В Україні значна частина економіки є неформальною, і багато доходів не підлягають офіційному обліку, що призводить до недооцінки рівня нерівності. Фокус на середньодушових доходах не відображає реальний стан нерівності в суспільстві, оскільки середнє значення може маскувати крайнощі. Український підхід акцентує увагу на доходах, що призводить до упущення аспектів нерівності, пов'язаних із накопиченням активів, тобто багатства. Таким чином, український підхід до вимірювання економічної нерівності має свої обмеження, що впливають на об'єктивність такої оцінки.

Висновки. Нерівність охоплює різноманітні відмінності між індивідами та групами в суспільстві. Економічна нерівність, як одна з ключових форм нерівності, стосується нерівного розподі-

лу економічних можливостей. Розрізняючи дві основні форми нерівності – доходи і багатство – а також два її виміри: горизонтальний і вертикальний, дослідники можуть отримати більш чітке уявлення про структуру суспільства. Прояви економічної нерівності та відповідні визначення її видів можуть варіюватися в залежності від контексту: регіонального, демографічного чи міжгрупового. Ключовими факторами, що впливають на нерівність, є як глобальні (глобалізація, технологічний прогрес), так і специфічні (макроекономічні умови, регуляція ринку праці, демографічні зміни та ефективність політик перерозподілу).

Вибір методичного підходу до визначення рівня економічної нерівності суттєво впливає на результати її оцінки, підкреслюючи необхідність адаптації методологій до специфічних соціально-економічних умов країни. Критика традиційних показників, зокрема їх обмеження в адитивності та чутливості до функцій добробуту, вимагає активного пошуку нових, більш точних методів, які відображали б реальність економічної нерівності. Історичний контекст політичних рішень і змін у фінансовій сфері також відіграє важливу роль у формуванні економічної нерівності. Визначальні принципи, такі як монотонність на відстані, незалежність та інваріантність масштабу, становлять теоретичну основу для вимірювання нерівності.

Попри різноманіття методичних підходів, таких як аналіз даних опитувань, податкових даних і національних рахунків, жоден з них не є безумовно найкращим. Це підкреслює необхідність комбінування кількох методик для досягнення більш точної картини нерівності. Так, аналіз даних опитувань пропонує широкий охоплення населення та можливість використання різних концепцій доходу, але має обмежену доступність та рідкість збору даних. Аналіз податкових даних дозволяє отримати детальні часові ряди, однак охоплює лише задекларовані доходи та не підходить для міжкраїнних порівнянь. Аналіз національних рахунків включає дані податків та опитувань, проте вимагає якісних даних, що можуть бути недоступні в деяких країнах.

Найбільш поширені індикатори економічної нерівності, такі як індекс Джині, середнє логарифмічне відхилення та індекс Тейла, Індекс Пальми, квантильні коефіцієнти забезпечують можливість оцінки нерівності з різних перспектив. Попри свою популярність, індекс Джині є менш чутливим до змін на краях

розподілу, що може спотворити результати. У свою чергу, середнє логарифмічне відхилення та індекс Тейла дозволяють декомпонувати нерівність на підгрупи, однак їхня складність в інтерпретації може стати на заваді їх широкого використання. На противагу цьому, індекс Пальми та квантильні коефіцієнти є простішими для інтерпретації, проте вони не враховують повної інформації про розподіл доходів та не дозволяють декомпозицію на підгрупи. Загалом, різні індикатори можуть давати різні результати залежно від обраної частини розподілу. Використання як простих співвідношень між процентилями, так і комплексних індексів дозволяє досягти більш глибокого розуміння динаміки нерівності. Існуюча в Україні система збору та аналізу даних про доходи є недостатньо актуальною і не враховує багатьох аспектів, пов'язаних із накопиченням багатства та тіньовими доходами. Отже, для адекватного аналізу нерівності важливо враховувати не лише методичні особливості, а й контекст соціально-економічних умов.

Список використаних джерел

1. Бідність та нерівність в Україні під впливом COVID-19: підходи до оцінювання / Лібанова Е.М., Черенько Л.М., Полякова С.В., Шишкін В.С., Реут А.Г., Когатько Ю.Л., Заяць В.С., Клименко Ю.А., Черніченко В.В., Васильєв О.А., Крикун О.І.; НАН України, Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи. Київ, 2023. Електронне видання, 2023. 202 с.
2. Державна служба статистики України. Обстеження умов життя домогосподарств. URL: <https://stat.gov.ua/uk/datasets/obstzhennya-umov-zhyttya-domohospodarstv>.
3. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е.М. Лібанової. Київ: Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи НАН України, 2012. 404 с.
4. Опалько В.В. Методика оцінювання економічної нерівності: світова практика. *Економічний простір*. 2018. № 129. С. 30-44.
5. Примостка О.О. Методичні підходи до оцінки індикаторів якості життя населення України. *Регіональна економіка*. 2016. № 2(80). С. 80-88.

6. Chubka O., Skoropad I., Putytskyi A. Conceptualization of approaches to the interpretation of the definition of 'inequality', its types, manifestations and causes of emergence. *Financial & Credit Activity: Problems of Theory & Practice*. 2022. № 5(46). <https://doi.org/10.55643/fcftp.5.46.2022.3910>.
7. Haddad C.N., Mahler D.G., Diaz-Bonilla C., Hill R., Lakner C., Lara Ibarra G. The World Bank's new inequality indicator: the number of countries with high inequality. *World Bank Working papers*. 2024. № 10796. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099549506102441825/IDU1bd155bac16d78143af188331f87564a9d6c8>.
8. Afonso H., LaFleur M., Alarcón D. Concepts of inequality. *Development issues of UN/DESA*. 2015. № 1. URL: https://www.un.org/en/development/desa/policy/wess/wess_dev_issues/dsp_policy_01.pdf.
9. Atkinson A.B. The 15 proposals from Tony Atkinson's 'Inequality - What can be done?'. 2015. URL: <https://www.tony-atkinson.com/the-15-proposals-from-tony-atkinsons-inequality-what-can-be-done>; <https://doi.org/10.4159/9780674287013>.
10. Borio C. The Distributional Footprint of Monetary Policy. BIS Annual Economic Report, 2021. URL: <https://www.bis.org/publ/arpdf/ar2021e2.htm>.
11. Cambridge Academic Content Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/inequality>.
12. Clark A.E., d'Ambrosio C. Attitudes to income inequality: Experimental and survey evidence. *Handbook of income distribution*. 2015. Chapter 13, pp. 1147-1208. <https://doi.org/10.1016/B978-0-444-59428-0.00014-X>.
13. Dorjnyambuu B.A. Systematic Literature Review of Income Inequality in Central-Eastern European Countries. *Comparative Economic Studies*. 2024. № 1-49. <https://doi.org/10.1057/s41294-024-00240-2>.
14. European Commission: Directorate-General for International Partnerships, *Addressing income inequalities through development cooperation - A quick guide*. Publications Office of the European Union, 2022. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2841/209509>.

15. Ferreira F.H. Is there a 'new consensus' on inequality? IZA Institute of labor economics Discussion Papers. 2023. № 16422. URL: <https://docs.iza.org/dp16422.pdf>.
16. Frank C., Flachaire E. Inequality measurement and the rich: why inequality increased more than we thought. *Review of Income and Wealth*. 2023. <https://doi.org/10.1111/roiw.12638>.
17. Furman J. Forms and sources of inequality in the United States. VoxEU.org. 2016. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/forms-and-sources-inequality-united-states>.
18. Guzzardi D., Morelli S. A New Geography of Inequality: Top Incomes in Italian Regions and Inner Areas. *Center for Open Science Working papers*. 2024. № 88. <https://doi.org/10.31235/osf.io/b2yue>.
19. IMF. Income Inequality. URL: <https://www.imf.org/en/Topics/Inequality/introduction-toinequality#What%20is%20inequality?>
20. OECD. Income inequality. URL: <https://www.oecd.org/en/data/indicators/income-inequality.html>.
21. Our world in data. URL: <https://ourworldindata.org/economic-inequality>.
22. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/inequality?q=inequality>.
23. Piketty T. Capital in the twenty-first century. Cambridge: Belknap Press, 2014. 696 p. <https://doi.org/10.4159/9780674369542>.
24. Sen A., Foster J. On economic inequality. Oxford: Clarendon Press, 1973. 224 p. <https://doi.org/10.1093/0198281935.001.0001>.
25. Sigita G., Alaminos E. Impact of social transfers in kind on income distribution in the EU countries: Methodological note Volume I: Social transfers in kind for health care services. European Commission, EUROSTAT. 2022. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/4/46/STIKs_methodological_note.pdf.
26. The World Inequality Database. URL: <https://wid.world/wid-world>.
27. UNU-WIDER. URL: <https://www.wider.unu.edu/project/world-income-inequality-database-wiid>.
28. World Bank. Poverty and Inequality Platform. World Bank Group, 2024. URL: <https://www.pip.worldbank.org>.

References

1. Libanova, E.M., Cherenko, L.M., Polyakova, S.V., Shyshkin, V.S., Reut, A.H., Kogatyko, Y.L., Zayats, V.S., Klymenko, Y.A., Chernichenko, V.V., Vasiliev, O.A., & Krykun, O.I. (2023). Poverty and inequality in Ukraine under the impact of COVID-19: Approaches to evaluation. M.V. Ptukha Institute for Demography and Social Studies, National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
2. State Statistics Service of Ukraine. (2024). Household living conditions survey. Retrieved from <https://stat.gov.ua/uk/datasets/obstezhennya-umov-zhyttya-domohospodarstv> [in Ukrainian].
3. Libanova, E.M. (Ed.). (2012). Inequality in Ukraine: Scale and opportunities for impact. M.V. Ptukha Institute for Demography and Social Studies, National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
4. Opalko, V.V. (2018). Methodology for assessing economic inequality: Global practice. *Ekonomichnyy prostir - Economic space*, 129, 30-44 [in Ukrainian].
5. Prymostka, O.O. (2016). Methodological approaches to evaluating quality of life indicators for Ukraines population. *Rehionalna ekonomika - Regional economy*, 2, 80-88 [in Ukrainian].
6. Chubka, O., Skoropad, I., Putytskyi, A. (2022). Conceptualization of approaches to the interpretation of the definition of 'inequality', its types, manifestations, and causes of emergence. *Financial & Credit Activity: Problems of Theory & Practice*, 5, 3910. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.46.2022.3910>.
7. Haddad, C.N., Mahler, D.G., Diaz-Bonilla, C., Hill, R., Lakner, C., Lara Ibarra, G. (2024). The World Bank's new inequality indicator: The number of countries with high inequality. *World Bank Working Papers*, (10796). Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/099549506102441825/IDU1bd155bac16d78143af188331f87564a9d6c8>.
8. Afonso, H., LaFleur, M., Alarcón, D. (2015). Concepts of inequality. *Development Issues of UN/DESA*, 1. Retrieved from https://www.un.org/en/development/desa/policy/wess/wess_dev_issues/dsp_policy_01.pdf.
9. Atkinson, A.B. (2015). The 15 proposals from Tony Atkinson's 'Inequality - What can be done?'. Retrieved from

- <https://www.tony-atkinson.com/the-15-proposals-from-tony-atkinsons-inequality-what-can-be-done>; <https://doi.org/10.4159/9780674287013>.
10. Borio, C. (2021). The distributional footprint of monetary policy. *BIS Annual Economic Report*. Retrieved from <https://www.bis.org/publ/arpdf/ar2021e2.htm>.
  11. Cambridge Academic Content Dictionary. (n.d.). *Inequality*. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/inequality>.
  12. Clark, A.E., & d'Ambrosio, C. (2015). Attitudes to income inequality: Experimental and survey evidence. In A.B. Atkinson & F. Bourguignon (Eds.), *Handbook of income distribution*. Vol. 2, pp. 1147-1208. Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-444-59428-0.00014-X>.
  13. Dorjnyambuu, B. (2024). A systematic literature review of income inequality in Central–Eastern European countries. *Comparative Economic Studies*, 1, 1-49. <https://doi.org/10.1057/s41294-024-00240-2>.
  14. European Commission. (2022). Addressing income inequalities through development cooperation - A quick guide. Publications Office of the European Union. Retrieved from <https://data.europa.eu/doi/10.2841/209509>.
  15. Ferreira, F.H. (2023). Is there a 'new consensus' on inequality? *IZA Institute of Labor Economics Discussion Papers*, (16422). Retrieved from <https://docs.iza.org/dp16422.pdf>.
  16. Frank, C., Flachaire, E. (2023). Inequality measurement and the rich: Why inequality increased more than we thought. *Review of Income and Wealth*. <https://doi.org/10.1111/roiw.12638>.
  17. Furman, J. (2016). Forms and sources of inequality in the United States. *VoxEU.org*. Retrieved from <https://cepr.org/voxeu/columns/forms-and-sources-inequality-united-states>.
  18. Guzzardi, D., Morelli, S. (2024). A new geography of inequality: Top incomes in Italian regions and inner areas. *Center for Open Science Working Papers*, 88. <https://doi.org/10.31235/osf.io/b2yue>.
  19. IMF. (2024). Income inequality. Retrieved from <https://www.imf.org/en/Topics/Inequality/introduction-to-inequality#What%20is%20inequality?>

20. OECD. (2024). Income inequality. Retrieved from <https://www.oecd.org/en/data/indicators/income-inequality.html>.
21. Our World in Data. (2024). Economic inequality. Retrieved from <https://ourworldindata.org/economic-inequality>.
22. Oxford Learner's Dictionaries. (2024). *Inequality*. Retrieved from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/inequality?q=inequality>.
23. Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty-first century*. Belknap Press. <https://doi.org/10.4159/9780674369542>.
24. Sen, A., Foster, J. (1973). *On economic inequality*. Clarendon Press. <https://doi.org/10.1093/0198281935.001.0001>.
25. Sigita, G., Alaminos, E. (2022). Impact of social transfers in kind on income distribution in the EU countries: Methodological note. Vol. I. *European Commission, EUROSTAT*. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/4/46/STIKs_methodological_note.pdf.
26. The World Inequality Database. (2024). Retrieved from <https://wid.world/wid-world>.
27. UNU-WIDER. (2024). Retrieved from <https://www.wider.unu.edu/project/world-income-inequality-database-wiid>.
28. World Bank. (2024). Poverty and inequality platform. World Bank Group. Retrieved from <https://www.pip.worldbank.org>.

Стаття надійшла до редакції 27 вересня 2024 р.